

ЗЕМЛИЩЕТО НА СЕЛО ПАВЕЛ, ПОЛСКОТРЪМБЕШКА ОБЩИНА, ОТ ДРЕВНОСТТА ДО КРАЯ НА XV ~~III~~ ВЕК

Тодор Овчаров

Село Павел се намира на 50 км северозападно от град Велико Търново (обр. 1) и на 15 км северозападно от град Полски Тръмбеш (обр. 2). То е съставно селище на полскотръмбешката община. Землището му заема средната част на Дунавската хълмиста равнина. Има средна надморска височина около 50 м. Климатът му е умереноконтинентален. Почвите са карбонатни и черноземни, удобни за практикуване на земеделие и скотовъдство¹. Землището се пресича от югозапад към североизток от селското дере, някога пълноводна рекичка, а днес укротено с малък язовир. Водите освен за поливане на част от плодородната земя се използват и за развъждане на риба и за водопой на добитъка. За развитието на скотовъдството, през вековете и днес, благоприятстват обширните пасища. Развъждат се предимно овце и малко говеда. Засяват се зърненофуражни култури, захарно цвекло, слънчоглед и зеленчуци. Вода за битови нужди и за животновъдството се черпи от няколко чешми из района и от микроязовира. Значителна част от населението в миналото е била ангажирана с обработката на земята и с отглеждането на домашни животни.

Землището на селото е слабо проучвано от специалисти-археолози. Слаб е бил интересът към миналото на селото и на историци, етнографи и краеведи. Селското землище, както и землищата на съседните селища, заели поречието на река Студена и на Моравското, в Павел наричано Селското дере, са избегнали от вниманието на чуждестранните пътешественици по времето на османското владичество (XV – XIX в.). Затова липсват сведения за географията и историята на тези селища и за обичаите на техните обитатели, както и за етническият състав на населението битувало по тези земи от древността до края на XVIII в.

Тези места не са посещавати от братя Шкорпил, направили много за проучването на старините у нас², а така също и от Петър Мутафчиев³ и Иван Велков⁴. Единствен уредникът в Свищовския градски музей Стефан Стефанов през 50-те години обхожда частично района и издава, предимно по разкази на стари хора от селото, съвсем лаконична информация за някои археологически обекти в землището на селото в книгата си “Старините по Долния басейн на река Янтра”⁵. Там той сам признава, че този край е “слабо познат на страната”⁶. Дали обаче неговото твърдение е съвсем вярно, може да се установи след специално издирване.

Ако тръгнем по пътя на историческото дирене, ще установим, че още в древността Птоломей упоменава, най-общо, че земите на изток от река Осъм, където остава и землището на село Павел, са населявани от тракийски племена от гетския клон⁷.

През римско време (II – IV в.) тези тракийски племена запазват самотната си култура, макар че са силно повлияни от двата близки римски центрове Нове, край град Свищов и Никополис ад Иструм, при село Никюп, Великотърновско.

Този район, като една буферна зона между севера и юга и между изтока и запада, е преминаван от различни племена и народи. Идващите нови племена унищожавали заварените стари култури и населението, което ги е създавало. Така с течение на времето са се редували различни обитатели, с различни културни традиции и днес по съхраненото в земята, следва да тълкуваме историческото минало, стремейки се да идем максимално близо до историческата действителност.

Ст. Стефанов отделя в цитираната му книга повече място за старите градища и крепости, а такива в землището на село Павел няма. Затова той отбелязва само една могила, на 3 километра северозападно от селото, в м. Могилата, като приема, че е надгробна, останала от древни обитатели⁸. За съжаление той не дава никакви измерения и никакво словесно описание на тази могила. А липсата на информация за разрушени гробове и по-специални гробни съоръжения, както и за намерени от иманяри гробни находки по и около могилата, не подкрепят предложението му. Възможно е могилата да е имала друго предназначение – например да е ориентир по пътя от Нове към Никополис ад Иструм. Тази могила сега е унищожена при машинната обработка на земята и не е възможно да се установи конкретното ѝ предназначение.

Ст. Стефанов споменава за няколко малки могилки, разположени една до друга край Селското дере, недалече от днешното село⁹. Определя ги като гюверджилета, т.е. могили, образувани от промивана за получаване на селитра пръст. Такива могилки той описва и в землищата на съседните села Алеково и Хаджидимитрово¹⁰. Сега и тези могили липсват на терена, тъй като са унищожени за направа на кирпичи.

Малки приноси за изследването на село Павел са направили местните жители Неделчо Иванов Пушкарков и Божан Тодоров Чолаков. Неделчо Пушкарков в ръкописа си “Спомени из живота ми и мъдри мисли и изречения” не споменава почти нищо за археологически обекти и находки от селското землище¹¹.

Божан Чолаков в “Спомени от живота ми”, раздел “Кратки исторически данни за село Павел до Освобождението 1878 година” пише следното: “Било е заселено в м. “Казани” на около 25 км южно от река Дунав до малкото дере, вливащо се в река Янтра. Било е доста голямо и се именуvalo Кючюк Стамбол (Малкият Цариград).”¹²

Най-ранните писмени сведения за миналото на село Павел са от турски данъчен регистър от 1591 г., а следващите са още по-къси¹³. Наричало се село Павли, по името на основателя си дядо Павли. Тази информация явно се отнася за днешното село, от която се подразбира, че то е останало от турско време.

Кратка информация за наличие на старобългарско селище е обнародвана в Архив за поселищни проучвания за 1995 г.¹⁴ Тази информация е резултат от наши теренни обхождания в селското землище.

Епохата на римското владичество оставя трайни следи в землището на с. Павел. След продължителни сражения с траките в началото на I в. римските легиони превземат окончателно земите северно от Хемус (Стара планина) и създават провинция Мизия. По стратегически съображение през 86 г. тя е поделена на Горна и Долна, като границата минава по р. Цибрица¹⁵. В Долна Мизия, подчинена пряко на римския император, са разположени няколко римски легиона. Те заемат подходящи стратегически места по южния бряг на р. Дунав. Край някои от римските военни лагери възникват селища, някои от които достигат статута на градовете¹⁶.

Землището на село Павел е в централната част на провинция Долна Мизия. В съседство от север, на южния бряг на р. Дунав, на 4 км

източно от Свищов, възниква римският град Нове. Там пребивава VIII Августов легион, сменен по-късно от I Италийски легион¹⁷.

От Нове тръгва важен път към втория по значение град в централната част на Долна Мизия – Никополис ад Иструм и оттам, през Хемус (Стара планина), към Августа Траяна (Стара Загора) и Адрианопол (дн. Одрин).

От обработвани площи в м. Казан соват, на север от Уламата, се намират фрагменти от глинени съдове. Съдовете са изработвани от добре пречистена глина и са качествено изпичани, поради което имат розово-червен цвят. По лицевата си повърхнина са поливани с червен фирнес. Някои съдове са допълнително украсявани с врязани и релефни орнаменти. Срещат се късове от устия, стени и дъна на малкообемни съдове за сервиране на храна и течности.

Фрагментите от устия имат удебелен, завит навън и заоблен ръб. Тези от тялото на съдовете са сравнително тънки, равномерно изтеглени. Дръжките са Г-образно извити или са дъговидни, с кръгло напречно сечение. Има и дръжки с елипсоидно сечения. При кръглите дебелината им е по-малка, а онези с елипсоидно сечение отпред са с надлъжни широки канелюри. Късовете от дъна имат ниско конкавно столче. Намират се и фрагменти от амфори, с типичните врязани хоризонтални прави или лъкатушни врязани линии, изпълнявани с гребенчат инструмент. Намират се и парчета от покривни керемиди от типа тегули и имбрици, като последните са с дебелина до 2 см.

Късовете от битова и строителна керамика от времето II – IV в. се срещат върху площ от тридесетина декара. Мястото е припечно, високо на незаливна тераса и сравнително равно. Може би става въпрос за малко селище, чиито обитатели са обработвали околните плодородни земи, за изхранване на гарнизона и градските обитатели на съседния римски град Нове.

На юг от дерето, протичащо през м. Уламата, но пак в м. Казан соват, също се намират фрагменти от тънкостенни глинени съдове с червен фирнес и късове от тегули и имбрици. Но тук площта, върху която има такива фрагменти е само около 2 декара и навярно става въпрос за някакъв архитектурен самостоятелен комплекс, примерно вила от типа рустика (т. е. селска).

Животът в селището продължил и през следвия период (V – VII в.). Доказателство за това са намираните парчета от глинени съдове с пясъчен примес и опушеночерен цвят.

На същото място се срещат и фрагменти от старобългарски глинени съдове. По-сигурна информация за наличие на селище от старобългарската епоха (VIII – X в.) има в м. Кюлнюк, отстояща на около 1,5 км североизточно от днешното село Павел. По-често срещана са те по ниската част на м. Кюлнюка, покрай Селското дере. Устията имат характерната извивка навън, а стените са с лъкатушни връзани линии. Дръжките са дъговидно извити, по лицевата част с няколко тесни, но дълбоки надлъжни канелюри. Напречното им сечение е кръгло или елипсовидно. Дъната са равно отрязани, без обрязване на околния ръб. На един къс от дъно на старобългарски съд има частично запазен релефен знак.

Теренът, върху който се намират късовете от старобългарски съдове, е със слаб наклон към изток и югоизток, надолу към Селското дере. На някои места се очертават пепеливи петна, вероятно останали от опожарени наземни жилища с нетрайни материали. Самото име на местността означава пепелище, навярно останало от опожареното селище. Кога е станало опожаряването не може да се предположи по-конкретно, но е след някакво варварско нашествие през X или XI в.

Въпреки настойчивото ни дирене из угарта не се намериха късове от глинени съдове от времето на Второто българско царство (XII – XIV в.). Интересно е обаче, че в същата местност (Кюлнюка) има керамични късове от времето на османското владичество (XV – XVII в.). Има фрагменти и от двата типа битова керамика: обикновена и художествена, с глеч.

Късовете от обикновената битова керамика са тънкостенни, без излъскани ивици по лицевата си повърхнина. Някои късове от дъна по вътрешната си част са полети със зелена глеч, за да не таят съдовете. Има фрагменти от плоски дъна и от такива с конкавно столче. Те са от паници за сервиране на храна.

От разлати съдове (блюда и паници) са и късовете от групата на художествената битова керамика. Вътре тези съдове са украсявани с бяла ангоба и върху нея безцветна или зелена глеч. По някои фрагменти личат и гравирани орнаменти. Те определено се датират от XV – XVII в.

В посочените по-горе турски данъчни регистри от 1591 и 1783 г. се сочи село с име Павли¹⁸. Първият документ дава основание да се приеме, че днешното село води началото си от онова време (1591 г.), без да може да се каже къде точно е било това село. Понеже се знае, че селото носи името на основателя си, следва да се предположи, че

заселниците, водени от дядо Павли, са дошли от друго място на терена, където е сега селото. Според нас, въз основа на находките от угарта в местността Кюлнюка, старото селище е била точно там и оттам преселниците са дошли на днешното място на селото. Как се е наричало старото селище не може да се установи. Не може със сигурност да се посочи и времето на преселването, но няма съмнение, че е преди 1591 г., както сочи битовата керамика, а тази датировка се подкрепя и от турски данъчен регистър от 1591 г.

Турските данъчни власти зорко са следели движението на християнското население, за да го облагат с данъци за издръжка на западащата държавна машина и армията, търпяща поражения по фронтовете из Европа и Азия. Следователно година или две след преселването те вече са го регистрирали.

По наличния масов керамичен материал в местностите Казансоват и Кюлнюка, се установява топографска приемственост между селището от римско време (II – IV в.) и онова от ранновизантийската епоха (V – VII в.) и това от VIII – X в. и селището от турско време (XV – XVII в.). Губи се обаче хронологическата връзка между последните две селища, т. е. губи се селището от времето на Второто българско царство (XII – XIV в.). А такова следва да е имало, откъдето да са дошли основателите на късното поселение. Наложителни са нови теренни обхождания за издирване на информация за селището от времето XII – XIV в.

БЕЛЕЖКИ

¹ Енциклопедия България. Т. 5. С., 1986, с. 5.

² **Шкорпил, К.** Някои бележки върху археологическите и исторически изследвания в Тракия. Пловдив, 1885; **Братя Шкорпил.** Паметници из Българско. С., 1888; **Шкорпил, К.** Опис на старините по течението на р. Русенски Лом. С., 1914.

³ **Мутафчиев, П.** Стари градища и друмове по долината на Стряма и Тополница. С., 1915.

⁴ **Велков, И.** Стари градища и селища по долината на р. Вит. С., 1927.

⁵ **Стефанов, Ст.** Старините по Долния басейн на Янтра. С., 1956, с. 8.

⁶ Пак там.

⁷ **Тодоров, Я.** Паганизмът в Долна Мизия. С., 1924, с. 7.

⁸ **Стефанов, Ст.** Цит. съч., с. 25.

⁹ Пак там, с. 28.

¹⁰ Пак там.

¹¹ **Пушкарров, Н.** Спомени от живота ми и мъдри мисли и изречения. Свищов, 1935, 112 с.

¹² **Чолаков, Б.** Спомени от живота ми. С., Павел, 1970 г. Ръкопис.

¹³ **Енциклопедия България.** Т. 5. С., 1986, с. 5.

¹⁴ **Овчаров, Т.** Средновековни обекти и находки (XII – XIV в.) от Полскотръмбешка община. – Архив за поселищни проучвания. В. Търново, 1995, кн. 2, с. 42, 43.

¹⁵ **История на България.** Т. 1. С., 1979, с. 287.

¹⁶ **Велков, В.** Военното дело в Тракия през късната античност (IV – VI в.) – Военноисторически сборник, 1979, С., кн. 2, с. 89.

¹⁷ **Енциклопедия България.** Т. 4. С., 1984, с. 616.

¹⁸ Пак там, Т. 5. 1986, с. 5.

